

Tózsza István

Afrika-prognózis

Az afrikai országok földrajzi kohéziója

African Prognosis

The Geographic Cohesion of African Countries

Összefoglalás

Az USA Központi Hírszerző Ügynökségének (CIA) egyik felmérése szerint a világ tíz legveszélyesebb országából hat afrikai ország. Felmerül a kérdés, hogy ennek mi az oka; alá lehet-e ezt támasztani valamely gazdaságföldrajzi vizsgálattal, és mi a helyzet a többi afrikai országban? A tanulmány, az elérhető adatok függvényében, az afrikai országokban potenciálisan jelen lévő belső, társadalmi szétfeszítő erőt próbálja lokalizálni a földrajzi térinformációs rendszer eszközeivel. Az áttekintés hasznos lehet a külgazdasági kapcsolatok tervezésénél, a külpolitikai és egyéb kormányközi, nemzetközi kapcsolatok, sőt a turizmus és az utazás, utasbiztosítás területén is, a biztonsági kockázatok felmérésében.

Summary

According to a recent survey by the Central Intelligence Agency, six of the ten most dangerous countries in the world are in Africa. This raises the question: what is the reason for this, can it be documented in economic-geographical terms, and what is the situation with other African countries? This study aims at shedding light on the degree of potential internal social tensions that could lead to civil war or armed uprisings on the dark continent. This information may be useful in building foreign trade relations, foreign policy and other intergovernmental connections, even in planning tourist destinations, and assessing safety risks and the need for travel insurance.

PROF. DR. TÓZSA ISTVÁN, intézetvezető egyetemi tanár, NKE ÁKK
Köszervezési és Közigazgatástani Intézet (tozsza.istvan@uni-nke.hu).

Teneo te, Africa! „Tartalak, Afrika!” Ez a Julius Caesarnak tulajdonított, szállóigévé vált mondás akkor hangzott el, amikor a nagy római államférfi először lépett partra Egyiptomban; megbotlott, s elterült a földön. Ez rossz előjelnek számított, és ezt ellensúlyozandó mondta a fenti szavakat humorosan, miszerint nem is esett el, csak jól meg akarta fogni *Terra Africát*, mely földrész nevét a rómaiak a görögöktől vették át, *a-phriké*, azaz „nem hideg” jelentéssel. Az ókortól kezdve az eurázsiai népek, a közel-keleti birodalmak, de különösen a középkori európaiak a „nagy földrajzi felfedezések” után több száz éven át megfogadták a cézár szavait, és „tartották”, azaz gyarmatosították, gyakorlatilag kirabolták Afrikát. Ebben a franciák és az angolok, a portugálok, a búrok (hollandok), valamint a vallonok és flamandok („belgák”) jártak az élen.

A Föld második legnagyobb kontinense az összes szárazföldnek mintegy egyötödét (20,4%-át) teszi ki, népessége napjainkban meghaladja az ezermilliót (1,1 milliárd). A kontinens földrajzi arculatát a Magyarországnál közel százszor nagyobb Szahara homoksvatag, a vadállományban bővelkedő szavannák és a trópusi esőerdők „földi paradicsoma” határozzák meg. Az Alpok magasságát meghaladó vagy azzal vetekedő hegységei: a hófödte Kilimandzsáró (5895 m), szintén ötezer méter felett a Kenya-hegy és a Ruvenzori-hegység, négyezres magassággal az Etióp-magasföld, a kongói Virunga-hegység és a görögök szerint az „égboltot tartó” Atlasz hegység. A világ leghosszabb folyója, a Dunánál majdnem két és félszer hosszabb Nílus mentén született a *homo sapiens* egyik első civilizációja: Egyiptom. Afrikában található a világ harmadik legnagyobb tava, a Victoria, valamint az egyik leglátványosabb vízesése, a Zambézi folyón lévő Victoria-zuhatag, avagy „Dörgő Füst,” ahogy a bennszülöttek elnevezték. Innen származik a kávé, itt termelik a legtöbb kakaót, déligyümölcsöt; itt található a világ gazdag szénhidrogén-, gyémánt-, arany-, réz-, urán-, platina-, foszfátlelőhelyei és a világ leggazdagabb állatvilága. Megállapítható, hogy a fekete kontinens természeti szépségekben és erőforrásokban rendkívül gazdag.

Mégis, az itt élő nagy népcsoportok – északon az arabok, berberék, középen a szudániak, a kontinens „Fekete-Afrika” nevű középső és déli részén a fekete bantuk, a „bozótlakó” busmanok, a törpe pigmeusok – nagyobb része kevesebb mint napi egy dollárnak megfelelő jövedelemből tengeti az életét. A népesség majdnem fele (45%) 15 éven aluli, ami az igen magas népszaporulat mellett a szintén nagyon magas halálozási rátára enged következtetni. Mindezt az európainál tizenöt-hússzor magasabb gyermekhalandóság mellett a járványok, az alultápláltság, az éhínség, valamint a helyi háborúk sokasága a felelős. A tanulmány a földrajzi térinformációs rendszer eszközével azt vizsgálja, milyen erős az afrikai országok belső koherenciája, milyen jövő prognosztizálható esetükben, hol és milyen mértékben várható további humanitárius katasztrófa vagy háborúk okozta gazdasági labilitás?

VESZÉLYES AFRIKA

A World Facts 2015. évi felmérése¹ szerint a világ 10 legveszélyesebb országa közül 6 afrikai ország. A 10. helyre rangsorolt *Kenyában* – mint számos más afrikai országban – gyakori a csempészés, autórablás, fegyveres támadás, ezt tetézik a szomszédos Szomáli-

ából átportyázó fegyveres támadások, ahol a mintegy hatvan kilométeres határ menti sávban helyi háborús állapotok uralkodnak, a szomáliai támadó és a kormányerők védelmi akcióival. Ezenkívül gyakoriak a szomáliai al-Shabaab szervezet terrortámadásai; ezek közül eddig a 2015. évi követelte a legtöbb, 148 halálos áldozatot.

A 9. helyen *Nigéria* áll, ahol az Iszlám Állam Nyugat-ellenes helyi szervezetei – a nigériai kormány rendfenntartó és fegyveres testületeibe is beférkőzve – polgárháborús állapotokat idéztek elő a legnagyobb népességű (majdnem 180 millió) afrikai ország egyes tartományaiban. Tehetik ezt annál is könnyebben, mert Nigériában mintegy 115 jelentősebb etnikum él, amelyeket könnyű megosztani. Az ország atlanti-óceáni partvidékét pedig rendszeres, árurablási célú kalóztámadások érik.

A 8. helyen álló, polgárháború sújtotta Irakot a 7. helyen ismét egy afrikai ország, *Csád* követi. Csád Nigériával, Szudánnal és a Közép-afrikai Köztársasággal határos, amely országok szintén bázisai a radikális iszlám mozgalomnak, nevezetesen a Boko Haramnak. Ennek következtében háborús, polgárháborús állapotok uralkodnak az országban a kormányerők és az ellenzék között. 2016 júniusában és júliusában a csádi fővárosban (N'Djaménában) három terrortámadás is bekövetkezett. Emellett a civil lakosság körében is elterjedtek az emberrablások és fegyveres rablások, támadások.

A világ 6. legveszélyesebb országa *Szudán*, melynek több mint a fele biztonságos desztináció az európai turistáknak, köztük a nőknek is – feltéve ha helyi szokás szerinti öltözeteket viselnek. Két déli tartományában azonban (Dél-Kordofán és Darfúr) 2003 óta folyamatos polgárháború zajlik a Szudáni Forradalmi Front és a kormányerők között. Ez a konfliktus több mint kétmillió menekültet eredményezett, és legkevesebb 300 ezer halálos áldozatot követelt eddig.

Az 5. helyre sorolt, iszlám terrorizmussal sújtott Pakisztán után a 4. helyen áll a *Közép-afrikai Köztársaság*, ahol kaotikus állapotok uralkodnak. Az erőszak, vérbosszú, gyilkosságok, zsákmányolás, megalázás mindennapos, miközben a rendfenntartás nincs a helyzet magaslatán. A közbiztonság még a fővárosban (Banguiban) sem garantálható, vidéken pedig még inkább érezhető a törvény és a közbiztonság hiánya. A nemzetközi szervezetek az ország elkerülésére figyelmeztetik mind a turistákat, mind az üzletembereket.

A csatatérre vált Szíria (3. hely) és a terror sújtotta Afganisztán (2. hely) után a *világ legveszélyesebb országa* kétes dicsőségét a *Kongói Demokratikus Köztársaság* (rég, közismertebb nevén Zaire, illetve Belga Kongó) mondhatja magáénak. Itt nem a terrorizmus vagy a polgárháború jelenti a fő veszélyt, hanem az elhatalmasodott közterületi erőszak, a közbiztonság szinte teljes hiánya, a rablás, emberrablás, amit felerősít a fegyveres fiatalokból álló bandák garázdálkodása és a rendkívüli mértékű korrupció. Ezért a nemzetközi szervezetek még rendőri kísérettel sem ajánlják senkinek, hogy egyedül utazzon az országban.

Igazat kell adnunk George Friedmannek, a geopolitikai prognózisokat készítő, világszerte ismert és elismert amerikai Stratfor magyar származású alapítójának, aki Afrikát olyan helynek aposztrofálja, „amit jobb elkerülni” a következő évtizedekben.² Friedman módszere az, hogy egy adott földrajzi hely jövőjét az ott eddig lejátszódott történelmi folyamatok szerves folytatásaként tekinti, természetesen a globális politikai

és gazdasági faktorok figyelembevételével. Ezek szerint például, amíg a középkor és az újkor során Európában kialakultak a szuverén területi igazgatással rendelkező nemzetállamok, addig rendkívül sok vérnek kellett folynia, a 20. század közepéig tulajdonképpen nem volt fegyverszünet Európában, folyamatosan kisebb-nagyobb háborúk, olykor világháborúk színtere volt. Amikor Afrikában megjelentek az európai gyarmatosítók, ott még rendkívül elaprózott, egymástól nagyon különböző, a természeti környezetükkel harmóniában élő, egyes helyeken egyenesen kőkorszaki, törzsi civilizációs szinten álló etnikumokat találtak. A saharai homoksvatagoktól a szavannákon át az esőerdőig a népek, törzsek a természettel a legtökéletesebb összhangban, ahhoz alkalmazkodva éltek, és bár törzsi villongások előfordultak a természeti erőforrások (legelő, ivóvíz és a gyűjtögető- és vadászterület) megszerzéséért, még nem kezdődtek el a nagy helyi területszerző háborúk, amelyek a nemzetképződést, a nemzetállamok kialakítását célozták volna.

Igaz ugyan, hogy a gyarmatosító hatalmak a 20. század során de facto függetlenséget adtak a büntetlenül kirabolt afrikai területeknek, a hátrahagyott országhatárok egyáltalán nem illeszkedtek az egyes etnikumok által benépesített területekhez. Ez nem a véletlen műve volt, a világon mindenütt így történt a korábbi gyarmatokon: a visszavonuló gyarmattartók természetesen meg kívánták őrizni gazdasági befolyásukat, fegyverreladási kapacitásukat a volt gyarmataikon, ezért olyan mesterséges országhatárokat hagytak hátra, amelyek kódolták az adott terület politikai instabilitását. Hogy ez mennyire így van, mi, magyarok igazolhatjuk a legjobban. A franciák és az angolok (abbeli igyekezetükben, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia, mint Németország balkáni és kelet-európai kapuja, soha ne alakulhasson újra) az utódállamok határát tudatosan úgy húzták meg, hogy az éppen a centrumban lévő etnikum földrajzi elterjedéséből 10-20% mindenütt más-más állam területére kerüljön.³ Sajnos éppen a magyarság volt rosszkor, rossz helyen ebből a szempontból. Száz év elteltével sem mondható, hogy román, szerb vagy szlovák szomszédjainkkal stabil és baráti politikai kapcsolatot ápolnánk. Afrikában természetesen nagyságrenddel több az etnikum, mint Európában, s a volt gyarmatosítók – egymással is rivalizálva – nem tudták olyan tudományos alaposággal meghúzni a határokat, mint a Magyar Királyság feldarabolásakor, de így is áldatlan állapotokat hagytak hátra. A mesterséges államhatárok felerősítik a polgárháborúk „hatékonyságát” a rombolásban.

Természetesen nem mondható, hogy a jelenleg az afrikai országokban uralkodó puszkaporos hangulatért csak a volt gyarmattartók okolhatók, az etnikai határokat át- és átszelő politikai határok meghúzása okán. Ahogy Friedman kijelentette, a nemzetállamokat formáló háborúk előbb-utóbb mindenképpen bekövetkeztek volna Afrikában, az európaiak beavatkozása nélkül is. Az európai folyamatokhoz viszonyított fáziskésés oka a kedvező afrikai természeti környezet. Európában a tél hideg, a nyár meleg, a termőtalaj sekély és rossz minőségű, a környezet változó. Márpedig az emberi természet mindig a változatlanság biztonságára törekszik. Európában az emberek rákényszerültek, hogy feltalálják a fémeszközöket annak érdekében, hogy a talajt jobban meg tudják művelni, hogy magukat jobban meg tudják védeni, vagy éppen hatékonyabban tudjanak rabolni. Kénytelenek voltak télire megfelelő ruházatról gondoskodni,

az időjárás viszontagságainak ellenálló hajlékokat építeni, fűteni. Mindez társadalmi munkamegosztáshoz vezetett, amelynek során specializált mesterségek sora alakult ki. S miután a hegyekkel, folyókkal, félszigetekkel, beltengerekkel tagolt Európában nem tudtak az egyiptomihoz vagy a perzsához hasonló óriási birodalmak kialakulni, ahol az istenkirályok adminisztrációja össze tudta volna gyűjteni a megtermelt felesleget, az európai mesterek piacra kezdtek termelni. A piacgazdaság létrehozta a polgári réteget, amely előbb-utóbb utat nyitott az egyre fejlettebb államok, a monarchiák és a köztársaságok kialakulásának. Tehát egyfajta földrajzi determináció érvényesült, amikor a széttagolt és mostoha környezeti adottságokkal rendelkező Európából, a legkisebb kontinensből, legalábbis annak fejlett, nyugati részéből a világot gyarmatosítani képes hatalom lett. Afrikában és a világ más trópusi vagy éppen arktikus részein, ahol a természeti környezet állandó volt, és a természeti népeket el tudta tartani, nem volt ilyen fejlődés.

Ugyanez a természeti determináció a természettel tökéletes összhangban élő népek esetében konzerválta a törzsi, gyűjtögető, vadászó „technológiát”. A gyarmatosítók megjelenése természetesen mesterségesen felgyorsította az új technológiák alkalmazását, a minimális infrastruktúra és higiénia bevezetését, a gondolkodásmódot és az igényeket, anélkül hogy az afrikai népek elindultak volna a polgárosodás rögös útján. Mindennek igen súlyos következménye az lett, hogy például a földi paradicsom, az édenkert, vagyis a trópusi őserdő szomszédságában, a demográfiai robbanás után százazres táborokban és nyomortelepeken éheznek az emberek. A városokat pedig bódérengetegek, *slumok* veszik körül, ahol milliók tengődnek elképesztően alacsony életszínvonalon, nyomorban és bűnözésben. Természetesen nem várható el tőlük, hogy a megmaradt pigmeusokhoz hasonlóan, bevegék magukat az őserdőbe, s megpróbáljanak ők is a természettel tökéletes szimbiózisban, primitív körülmények között életben maradni a 21. században, amikor a médiából folyamatosan értesülhetnek a nyugati világ fényűző életmódjáról.

„Ici repose un géant endormi, laissez le dormir, car quand il s'éveillera, il étonnera le monde”⁴ Ezt állítólag egy Bonaparte Napóleon nevű kiváló francia találta mondani Kínáról. Jóllehet az amerikai és európai gazdaságok mindig tartottak Kínától és Ázsiától, ma már Afrika az a földrész, ahonnan Európára a 21. század komoly veszélye leselkedik, és a folyamat már el is indult a közel-keleti háború, az Iszlám Állam, a Boko Haram és számtalan más szélsőséges militarista szervezet által felkavart migrációs tömeg formájában. Ahogy egy dél-szudáni közmondás tartja: „Ha gyorsan akarsz menni, menj egyedül; ha messzire akarsz jutni, menj társsal.” Ennek jegyében tömegek kelnek útra a jó és kényelmes, nyugati színvonalú élet reményében az afrikai országokból is. Amíg a szíriai, pakisztáni és afgán menekültek száma milliókban ugyan, de korlátozott, az afrikai utánpótlás százmilliókban mérhető, amit Európa soha nem tudna kezelni. Az afrikai migránszilip kinyitását a líbiai elnök, Moammer Kadhafi rezsimjének 2011-es megdöntése fémjelezte, amikor az amerikai támogatással gerjesztett „arab tavasz” mozgalom eredményeképpen Líbia – mint állam – belpolitikai káoszba süllyedt. Nyilvánvaló, hogy a 2015-ben az Európai Unió gazdasági motorjára, Németországra zúdított közel-keleti és afrikai migránshullám alapvetően amerikai gazdasági érdeket

szolgál,⁵ ez azonban nem von le semmit az egész Európát érintő fenyegetettség és az afrikai országok kaotikus geopolitikai helyzetének, reménytelen jövőképük nyomasztó világpolitikai következményeinek súlyából.

A tanulmány a következőkben tehát azt vizsgálja, hogy Afrikán belül hol, milyen mértékű a potenciális demográfiai-politikai robbanásveszély, a jövőbeni helyi afrikai háborúk kirobbanása, a migránshullámok elindulása hol, milyen intenzitással várható.

AZ AFRIKAI ORSZÁGOK TÁRSADALMI INHOMOGENITÁSI INDEXE

Amikor egy-egy ország belső szerkezetét a nemzetállammá formálódás valószínűsége és az elérhető statisztikai adatok tükrében vizsgáljuk, vagyis az egy egységen belüli homogenitás-inhomogenitás kimutatása a célunk, a gazdaságföldrajzi szakirodalom a Herfindahl–Hirschman-indexet⁶ ajánlja. Afrika esetében 2016-ban azonban az indexhez szükséges adatok (az egyes országokban a nemzetiségek, etnikumok százalékos megoszlása, létszámának ismerete) nem állnak rendelkezésre. Országonként ahány forrás, annyi etnikum megnevezése; forrásonként más-más etnikumok, más-más százalékokban vannak feltüntetve, és több ország esetében egyáltalán nincs ilyen adat. Az afrikai etnikumokra vonatkozó statisztikai adatok megbízhatóságára jellemző, hogy több esetben csak olyan adat elérhető, mint például hogy az országban élő etnikumok száma „több mint 60”. Az etnikumok afrikai országonkénti azonosítása, valamint a beszélt nyelvek anyanyelvi szintű meghatározása, az etnikumokhoz rendelése az egyes csoportokra ellentmondásos, adathiányos. Ezek jelenleg még sem az ENSZ, sem a Világbank, sem a CIA adatbázisaiban nem találhatók meg egységesen.

Az adekvát index kiszámításához szükséges adatok híján egy másik geostatisztikai módszer alkalmazása tűnik megoldhatónak. Ez a Bennett-féle komplex index,⁷ amely a változókat a változónként legmagasabb érték százalékában kifejezve akumulálja az egyes területi egységekre, s így a változók összehasonlítható értékeit összegezve, egy skálán (legyen ez egy tízes skála) ábrázolja. Így minél nagyobb az egy-egy területre (országra) számított érték, annál erősebb a társadalmi kohéziót szétfeszíteni kész, potenciális belső inhomogenitás.

Az elérhető és viszonylag megbízható adatok olyan egyszerű (soft) adatok, amelyek elemzése természetesen csak egy megközelítő (soft) becslést eredményezhet az országonkénti társadalmi inhomogenitás meghatározására – külpolitikai, külkereskedelmi vagy utazási, idegenforgalmi tájékoztatósi jelleggel.

Az 1. táblázat változói olyan tájékoztató jellegű adatokat is tartalmaznak, mint az ország népességszáma (A) és területi kiterjedése (B). A minősítésben viszont csak az ebből a kettőből generált *népsűrűség* (C) szerepel, feltételezve, hogy a nagyobb népsűrűség egy etnikailag heterogén, multikulturális társadalom esetén több feszültséghez vezethet, mint egy ritkán lakott területen. A demográfiai változó után a politikai adatok területén a sok országban kaotikus politikai helyzet és az ezzel járó adathiány miatt, a *függetlenség* tényleges de facto *elérése* óta eltelt évek száma szerepel (D), azt feltételezve, hogy a hosszabb idő erősebb konszolidációt eredményez. (Sajnos éppen a gyakorlatilag több mint ezer éve független etióp állam belső kohéziója nem igazolja

ezt vissza, ugyanakkor a legfiatalabb afrikai államok, pl. Dél-Szudán vagy Eritrea létrejötté fegyveres konfliktusokká fajult ellentétek eredménye.)

A szegénység, a gazdasági helyzet is forrása lehet a belső inhomogenitásnak. Ezért a változók között szerepelnek az egyes országokra számított adatok: az egy főre jutó nemzeti össztermék, a GDP/fő, amely egy átlagot képvisel (E). Ez az érték minél kisebb, annál kedvezőtlenebb. A másik gazdasági változó a jövedelem belső eloszlását hivatott képviselni, vagyis hogy a lakosság hány százaléka birtokolja a nemzeti össztermék hány százalékát. Ez a GINI-index⁸ (F), amely minél kisebb, annál kevésbé polarizálódott a társadalom. A GDP és a GINI adatai ebben a tanulmányban a World Bank és a CIA által számított adatsorok átlagaiként szerepelnek, kivéve négy országot,⁹ ahol a belső egyenlőtlenségi mutató esetében adathiány miatt egyik világszervezet sem mért GINI-indexet.

1. táblázat: Afrika kontinentális országainak¹⁰ változói

ORSZÁG és (gyarmattartó nemzet)	A	B	C	D	E	F	G	H	I
	M fő	M km ²	Fő/km ²	év	USD/fő	GINI	Et	10%≤	EH
Algéria <i>(francia)</i>	38,8	2,38	16	54	14 687	35	31	2	3
Angola <i>(portugál)</i>	21,5	1,24	17	41	7 372	42	35	4	9
Benin <i>(francia)</i>	10,3	0,11	93	56	2 109	40	16	4	7
Bissau-Guinea <i>(portugál)</i>	1,7	0,03	56	43	1 452	50	13	4	5
Botswana /Beccsuánaföld <i>(angol)</i>	2,0	0,60	3	50	15 807	61	28	3	5
Burkina Faso/Felső-Volta <i>(francia)</i>	17,3	0,27	64	56	1 659	39	33	2	5
Burundi <i>(belga)</i>	10,1	0,02	505	54	736	38	15	2	3
Csád <i>(francia)</i>	12,8	1,28	10	56	2 171	43	45	4	10
Dél-afrikai Köztársaság <i>(angol)</i>	54,0	1,21	44	55	13 165	62	71	5	12
Dél-Szudán <i>(francia, szudáni)</i>	11,8	0,62	19	5	1 850	46	60	3	8
Dzsibuti <i>(francia)</i>	0,9	0,02	45	39	3 351	45	7	2	2
Egyenlítői-Guinea <i>(spanyol)</i>	0,7	0,03	23	48	30 040	42	12	2	2
Egyiptom <i>(angol)</i>	86,8	1,01	86	63	10 891	30	12	1	4
Elefántcsontpart <i>(francia)</i>	20,3	0,32	63	56	3 495	42	60	6	4
Eritrea <i>(olasz, etióp)</i>	6,5	0,12	54	23	1 297	37	20	3	7
Etiópia <i>(független)</i>	96,9	1,12	86	–	1 625	33	91	2	11
Gabon <i>(francia)</i>	1,7	0,26	6	56	20 010	41	24	4	2
Gambia <i>(angol)</i>	1,8	0,01	180	51	1 646	48	21	5	8
Ghána <i>(angol)</i>	27,0	0,23	117	59	4 200	42	66	3	5
Guinea <i>(francia)</i>	10,6	0,24	44	58	1 206	36	24	3	2
Kamerun <i>(francia, angol)</i>	22,2	0,47	47	56	3 122	43	54	6	14
Kenya <i>(angol)</i>	45,5	0,58	78	53	3 082	45	47	5	11
Kongói Köztársaság <i>(francia)</i>	4,5	0,34	13	56	636	40	40	4	3
Kongói Dem. Közt /Zaire <i>(belga)</i>	69,3	2,34	29	56	782	42	94	5	14

ORSZÁG és (gyarmattartó nemzet)	A	B	C	D	E	F	G	H	I
	M fő	M km ²	Fő/km ²	év	USD/fő	GINI	Et	10%≤	EH
Közép-afrikai Közt. (francia)	4,7	0,62	7	56	597	58	80	4	6
Lesotho (angol)	2,0	0,03	66	50	2 987	58	7	1	2
Libéria (USA-telepítésű, független)	4,4	0,09	48	169	836	36	29	3	2
Líbia (francia, angol, olasz)	6,2	1,57	4	65	14 154	35	27	1	4
Madagaszkár (francia)	22,9	0,58	39	56	1 459	43	21	3	0
Malawi (angol)	16,8	0,12	140	52	1 182	43	16	4	2
Mali (francia)	15,7	1,24	12	56	2 428	38	39	3	6
Marokkó (francia, spanyol)	33,3	0,44	75	56	7 821	40	38	2	3
Mauritánia (francia)	3,6	1,03	3	56	4 395	38	26	1	4
Mozambik (portugál)	25,8	0,80	32	41	1 185	45	20	4	9
Namíbia (dél-afrikai)	2,3	0,82	3	26	10 414	60	45	2	7
Niger (francia)	17,8	1,26	14	56	953	32	29	4	8
Nigéria (angol)	178,5	0,92	194	56	5 991	43	115	5	17
Ruanda (belga)	11,7	0,02	585	54	1 758	48	7	2	3
Sierra Leone (angol)	6,1	0,07	87	55	1 590	48	27	3	3
Szenegál (francia)	14,1	0,19	74	57	2 430	40	35	3	6
Szomália (olasz, angol)	10,8	0,63	17	56	547	40	14	1	1
Szudán (angol, egyiptomi)	37,2	1,88	18	60	4 173	35	156	7	10
Szvázföld (angol)	1,2	0,01	120	48	8 426	51	5	2	3
Tanzánia (angol)	49,2	0,94	52	52	2 667	37	159	4	6
Togo (francia)	6,9	0,05	138	56	1 459	46	19	4	5
Tunézia (francia)	10,8	0,16	67	60	11 397	37	19	1	3
Uganda (angol)	37,5	0,23	150	54	1 825	40	67	3	7
Zambia (angol)	15,0	0,75	20	52	3 886	56	45	4	5
Zimbabwe /Rhodesia (angol)	14,1	0,39	36	36	1 793	50	24	3	13

A: Népességszám: millió főben százezresig; egy tizedesjegyre (Adatforrás: World Factbook 2015)

B: Terület: millió km²-ben, tízezresig; két tizedesjegyre (Adatforrás: World Factbook 2015)

C: Népsűrűség: fő/km² (Adatforrás: World Factbook 2015)

D: Függetlenség: a kikiáltása óta eltelt évek száma (Adatforrás: Wikipédia)

E: Életszínvonal: GDP/fő USA-dollárban (Adatforrás: World Bank, 2015)

F: Egyenlőtlenség: társadalmi feszültség – magas és alacsony jövedelmek megoszlása (Adatforrás: WB/CIA)

G: Etnikumok száma (Adatforrás: https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Ethnic_groups_in_Africa)

H: 10%≤ etnikumok száma (Adatforrás: Wikipédia)

I: Határ: etnikumok egynél több országban (Adatforrás: List of Ethnic Groups of Afrika, Wikipédia)

Forrás: Saját szerkesztés.

Miután a gazdasági helyzetet két változó képviseli, a legfontosabb, etnikai szempontot három; így az etnikai viszonyok az egyszeres súlyú demográfiához és a politikához, valamint a kétszeres súlyú gazdasághoz képest háromszoros súllyal esnek latba

a minősítéskor. Ezek a változók természetesen tájékoztató jellegű vagy éppen becslött adatokat jelentenek. Ezek: az *etnikumok összes száma* (G); a nagy, ~10% feletti *etnikumok száma* (H) és azon jelentősebb vagy ismert *etnikumok száma*, amelyek élőhelye az *ország határain túl*, más országokra is kiterjed (I). Ezek feltételezhetően a magas értékek esetén potenciális szétfeszítő erőket reprezentálhatnak.

2. táblázat: Afrika kontinentális országaiban a változók (C–I) minősítési intervallumai változónként, a legmagasabb értékek százalékában

ORSZÁG	C 100%: 585	D 100%: 169	E 100%: 30 040	F 100%: 62	G 100%: 159	H 100%: 7	I 100%: 17	Bennett-féle inhomogeni- tási index
	Fő/km ²	független év	USD/fő	GINI	Etnik.:	10%≤	H–E	
Algéria	2,5	32→68	49→51	56,5	19,5	28,5	17,5	243,0 // 2
Angola	3	24→76	24,5→75,5	67,5	22	57	53	354,0 // 6
Benin	16	33→67	7→93	64,5	10	57	41	348,5 // 5
Bissau-Guinea	9,5	25,5→74,5	5→95	80,5	8	57	29,5	354,5 // 6
Botswana	0,5	29,5→70,5	52,5→47,5	98,5	17,5	43	29,5	307,0 // 4
Burkina Faso	11	33→67	5,5→94,5	63	20,5	28,5	29,5	314,0 // 4
Burundi	86	32→68	2,5→97,5	61	9,5	28,5	17,5	368,0 // 6
Csád	1,5	33→67	7→93	69,5	28,5	57	59	375,5 // 6
Dél-afrikai Közt.	7,5	32,5→67,5	44→56	100	44,5	71,5	70,5	417,5 // 8
Dél-Szudán	3	3→97	6→94	74	37,5	43	47	395,5 // 7
Dzsibuti	7,5	23→77	11→89	72,5	4,5	28,5	11,5	290,5 // 3
Egyenlítői- Guinea	4	28,5→71,5	100→0	67,5	7,5	28,5	11,5	190,5 // 0
Egyiptom	14,5	37→63	36,5→63,5	48,5	7,5	14,5	23,5	235,0 // 2
Elefántcsont- part	10,5	33→67	11,5→88,5	67,5	37,5	85,5	23,5	380,0 // 6
Eritrea	9	13,5→86,5	4,5→95,5	59,5	12,5	43	41	347,0 // 5
Etiópia	14,5	100→0	5,5→94,5	53	57	28,5	64,5	312,0 // 4
Gabon	1	33→67	66,5→33,5	66	15	57	12	251,5 // 2
Gambia	30,5	30→70	5,5→94,5	77,5	13	71,5	47	404,0 // 7
Ghána	20	35→65	14→86	67,5	41,5	43	29,5	352,5 // 6
Guinea	7,5	34,5→65,5	4→96	58	15	43	11,5	296,5 // 4
Kamerun	8	33→67	10,5→89,5	69,5	34	86	82,5	436,5 // 8
Kenya	13,5	31,5→68,5	10,5→89,5	72,5	29,5	71,5	64,5	409,5 // 7
Kongói Köztársaság	2	33→67	2→98	64,5	25	57	17,5	331,0 // 5
Kongói Dem. Közt.	5	33→67	2,5→97,5	67,5	59	71,5	82,5	450,0 // 9

Tózsza István – Afrika-prognózis

ORSZÁG	C 100%: 585	D 100%: 169	E 100%: 30 040	F 100%: 62	G 100%: 159	H 100%: 7	I 100%: 17	Bennett-féle inhomogeni- tási index
	Fő/km ²	független év	USD/fő	GINI	Etnik.:	10%≤	H-E	
Közép-afrikai Közt.	1	33→67	2→98	93,5	50,5	57	35,5	402,5 // 7
Lesotho	11	29,5→70,5	10→90	93,5	4,5	14,5	11,5	295,5 // 4
Libéria	8	100 →0	3→97	58	18,5	43	11,5	236,0 // 2
Líbia	0,5	38,5→61,5	47→53	56,5	17	14,5	23,5	226,5 // 1
Madagaszkár	6,5	33→67	5→95	69,5	13	43	0,00	294,0 // 4
Malawi	24	31→69	4→96	69,5	10	57	11,5	337,0 // 5
Mali	2	33→67	8→92	31,5	24,5	43	35,5	295,5 // 4
Marokkó	13	33→67	26→74	64,5	24	28,5	17,5	288,5 // 3
Mauritánia	0,5	33→67	14,5→85,5	61,5	16,5	14,5	23,5	269,0 // 3
Mozambik	5,5	24→76	4→96	72,5	12,5	57	53	372,5 // 6
Namíbia	0,5	15,5→84,5	34,5→65,5	96,5	28,5	28,5	41	345,0 // 5
Niger	2,5	33→67	3→97	51,5	18,5	57	47	340,5 // 5
Nigéria	33	33→67	20→80	69,5	72,5	71,5	100	493,5 // 10
Ruanda	100	32→68	6→94	77,5	4,5	28,5	17,5	390,0 // 7
Sierra Leone	15	32,5→67,5	5,5→94,5	77,5	17	43	17,5	332,0 // 5
Szenegál	12,5	34→66	8→92	64,5	22	43	35,5	335,5 // 5
Szomália	3	33→67	2→98	64,5	9	14,5	6	262,0 // 3
Szudán	3	35,5→64,5	14→86	56,5	98	100	59	467,0 // 9
Szváziföld	20,5	28,5→71,5	28→72	82	3	28,5	17,5	251,0 // 2
Tanzánia	9	30,5→69,5	9→91	59,5	100	57	35,5	421,5 // 8
Togo	23,5	33→67	5→95	74	12	57	29,5	358,0 // 6
Tunézia	11,5	33,5→66,5	38→62	59,5	12	14,5	17,5	243,5 // 2
Uganda	25,5	32→68	6→94	64,5	42	43	41	378,0 // 6
Zambia	3,5	31→69	13→87	90,5	28,5	57	29,5	365,0 // 6
Zimbabwe	6	21,5→78,5	6→94	80,5	15	43	76,5	393,5 // 7

Minősítési intervallumok:

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
< 200	201–230	231–260	261–290	291–320	321–350	351–380	381–410	411–440	441–470	471 <
gyenge	nem jelentős			közepes			jelentős			erős

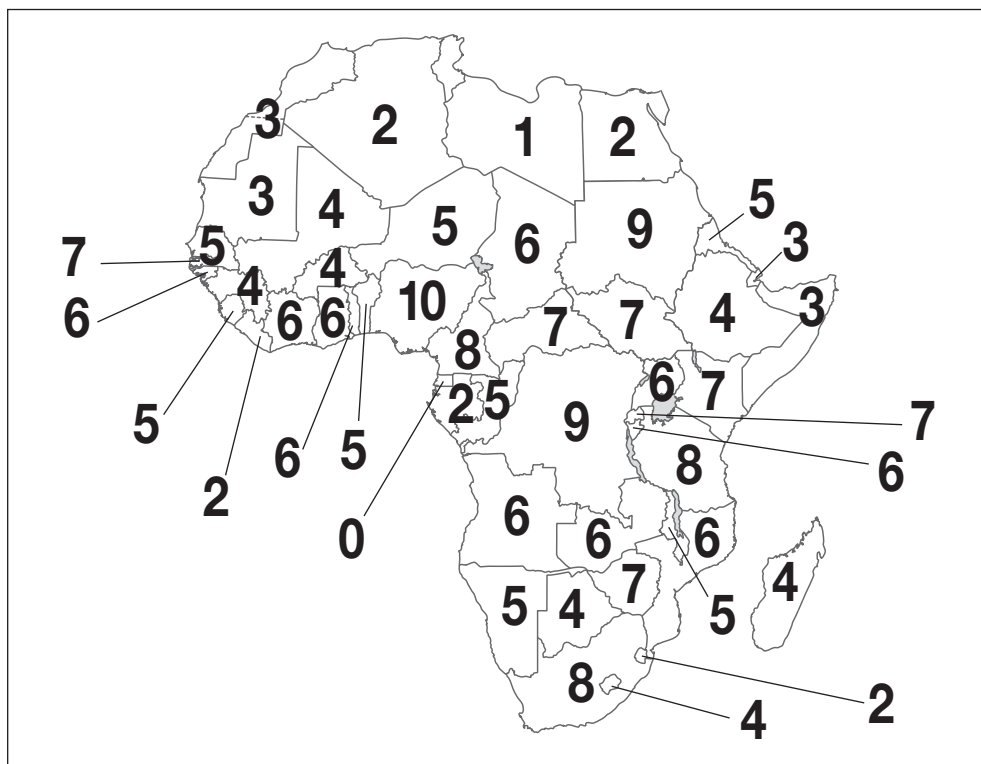
Megjegyzés: Változónként a belső inhomogenitás 100-nál potenciálisan a legnagyobb, 0-nál a legkisebb; kivéve a D és E változók esetében, ahol a nagyobb értékek a kedvezők, ezt tükrözi az inverzió.

Forrás: Saját szerkesztés.

ÉRTÉKELÉS

A 2. táblázat és az 1. ábra térképe arról tájékoztat, hogy a belső, potenciális társadalmi feszültség Afrika nagy részén manifesztálódik, főleg a közepes minősítési szinten. A tanulmány összefoglalójában említett, a CIA veszélyességi listáján szereplő értékelés teljes mértékben visszaigazolást és megerősítést nyert a Kongói Demokratikus Köztársaság (Zaire), Szudán, Nigéria esetében (9-es és 10-es minősítésekkel), kisebb mértékben a Közép-afrikai Köztársaság és Kenya esetében (7-es minősítéssel). Nem szerepel viszont a CIA Top 10-ben három olyan ország, amely a jelenlegi vizsgálatban szintén igen jelentős kockázati tényezőt képvisel: Tanzánia, Kamerun és a Dél-afrikai Köztársaság (8-as minősítés).

1. ábra: A kontinentális Afrika országaiban a geopolitikai (nemzetállami, demográfiai, etnikai) inhomogenitás geoinformációs értékelési eredménye (potenciális belső, széthúzó energia indexe 0-tól 10-ig növekedő tendenciát jelez)

Forrás: Saját szerkesztés.

Azok az országok, ahol mostanáig vagy az elmúlt évtizedekben etnikai indíttatású polgárháború folyt, jelenleg, a 2015. évi adatok tükrében Szomália 3-as, Eritrea 5-ös, Burundi 6-os, Ruanda és Dél-Szudán 7-es minősítést kapott, bár ez utóbbi kettő már jelentősnek mondható. Meglepetésként hat, hogy Líbia a jelenlegi kaotikus belpoliti-

kai helyzetével nem jelentős, 1-es minősítést kapott. Az inputadatok belső változókat képviselnek, a líbiai áldatlan viszonyokat azonban külső segédlettel, mesterségesen gyűjtötták lángra azok a nem hivatalos – amerikai – tőkeérdekek, amelyek az „arab tavasz” demokratikus polgárjogi mozgalmakat támogatták, köztük az Iszlám Államot is, hogy a Közel-Keleten éppen a szíriai és Afrikában éppen a líbiai diktatúrákat megdöntve, utat nyissanak az Európai Unióra, azon belül is a Németországra zúdítandó humanitárius népvándorlásnak.

Regionálisan megfigyelhető, hogy Afrika északi országaiban az uralkodó arab kultúrák egységesebb államokat hoztak létre, az a politikai feszültség és terrorizmus, ami jelenleg megtalálható bennük, külső import eredményeként alakult ki. Dél felé haladva, belépve a bantu etnikai és nyelvi, törzsi sokszínűség világába, a belső inhomogenitás egyre fokozódik. Afrika legnépesebb országa, a 178 milliós Nigéria mutatja a legváltozatosabb és legrizikósabb belső viszonyokat.

Érdekes a két afrikai „nemzetállam”, Egyiptom (2-es minősítés) és Etiópia (4-es minősítés) helyzete is. Egyiptom az emberi civilizáció egyik bölcsőjeként több ezer éves független történelemre tekint vissza, amit a rövid makedón beavatkozást leszámítva csak a Római Birodalom tört meg. Etiópia pedig szigetként állt a gyarmatosítók tengerében, s császára – a négus – vezetésével mindig sikerült megőriznie függetlenségét. Talán ennek tudható be, hogy bár igen magas az országban élő etnikumok száma (91), és különösen a belső széthúzást erősítené a határokon túl élő etnikumok szintén magas száma (11), mégis az ország afrikai viszonylatban stabilnak tekinthető, gyenge, közepes inhomogenitási mutatójával. Kitérnek még két apró ország, Lesotho (4-es minősítés) és Sváziföld (2-es minősítés), amelyek valamelyest egységesebb etnikai határon belül alakultak ki a Dél-afrikai Köztársaságon belül; és a szintén 4-es minősítésű Madagaszkár szigetállama (maláj–polinéz népességgel), amely, egyedülként a kontinentális Afrikához csatoltan, bekerült a jelen vizsgálatba.

A szavannai és az esőerdei Fekete-Afrika országaiban a belső, társadalmi inhomogenitás magas-közepes, illetve jelentős, eltekintve egy-két kivételtől (Libéria: 2; Egyenlítői-Guinea: 0), ahol történelmi-politikai ok vagy népirtó, véres diktatúra tette homogénné az országokat. Az Afrika-prognózis nem sok jóval biztat. Ez a vizsgálat is lényegében támogatja George Friedman feltételezését,¹¹ miszerint a nemzetállamok kialakulása évtizedes, ha nem évszázados háborúkat feltételez, és Afrika még csak az elején jár ennek a folyamatnak. A kontinens szerencsétlensége, hogy ez olyan korban következik be, amikor a nyugati technológia és a fegyverek sokszorosan „hatékonyabbak”, mint a közép-korban, amikor Európa formálódott. Ennek megfelelően a népirtó háborúk is sokkal véresebbek, és a népességnövekedési rátát tekintve, a szenvedő alanyok számában sincs hiány. Az afrikai kontinens balsorsát tetézi, hogy ezeket a törzsi-nemzeti háborúkat a fegyverreladási érdek is generálja és felgyorsítja. Az újkori afrikai népvándorlást pedig növeli, hogy azt a globális felmelegedés okozta szárazság, éhínség és túlnépesedés mellett arc nélküli gazdasági aktorok – geopolitikai céltól vezérelve – is inicializálják.

Az afrikai kontinensen élő népek sokszínűsége abban is megnyilvánul, hogy míg az eurázsiai kontinensen, Portugáliától Vietnámig egyetlen nyelvcsaládba, az indo-

európai nyelvcsaládba tartozó népek élnek, addig Afrika területén nem kevesebb, mint tizennégy önálló, egymással rokonságot nem mutató nyelvcsaládba tartozva élnek az etnikumok százai.

Utazási szempontból Dél-Afrika frekventált nagyvárosai – mint europanizált települések – biztonságosnak számítanak, mégis, meglepő módon, az ország belső inhomogenitására jelentős (8-as) minősítés adódott. Az országot 71 etnikum lakja, akik közül 12 nép tagjai más, környező országokban is élnek. Az ország európai mintára kialakított kétkamarás törvényhozása kvázi föderális viszonyokat teremtve próbálja meg ezt a nemzetiségi sokszínűséget kezelni – egyelőre. A 2. ábra szemlélteti a nagyobb dél-afrikai etnikumok térbeli eloszlását.

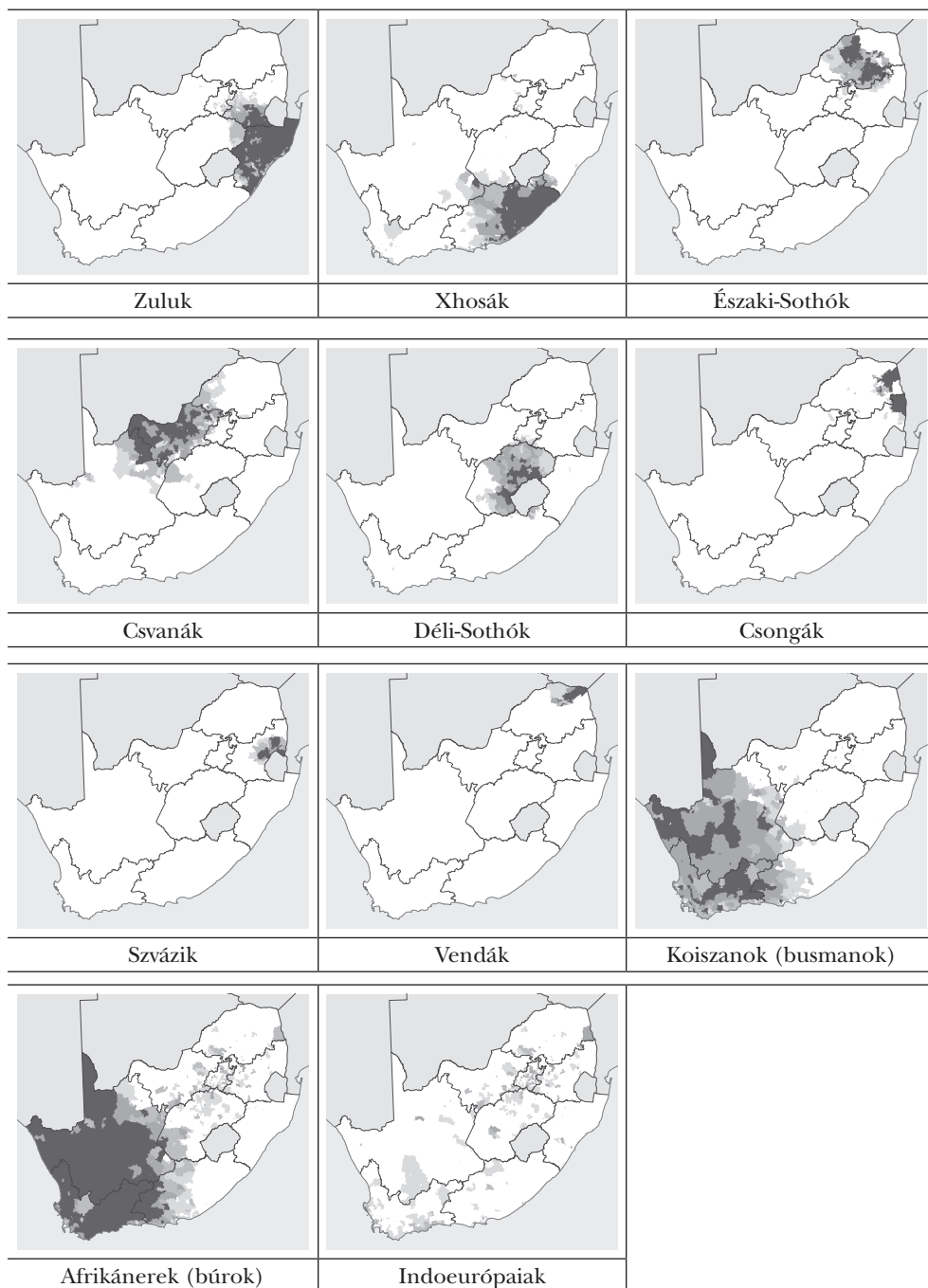
A Dél-afrikai Köztársaság területén élő nagyobb etnikumok, bár térben elkülönülten lokalizálhatók, politikai, közigazgatási határral szétválaszthatatlanok. Továbbá az egyes etnikumok – amelyek az ország határain sűrű előfordulást mutatnak – nyilvánvalóan a szomszédos országokban is élnek, pl. a búrok és a busmanok Namíbiában, a csvanák Botswanában, a csongák Mozambikban, a vendák Zimbabweben.

ÖSSZEFOGLALÁS

A Legatum Intézet évente elkészíti a Föld országainak prosperitási indexét, amely a társadalom belső „egészségét” a szabadságjogok érvényesülése szempontjából minősíti. Talán nem érdektelen az összefoglalásban bemutatni, hogy a prosperitás és a jelen írásban megközelíteni kívánt belső inhomogenitás hogyan viszonyul egymáshoz; bár a prosperitási index nem vesz figyelembe etnikai tényezőket.¹² A 3. táblázat az afrikai országok társadalmi-gazdasági Legatum prosperitási indexének 2016. évi szélső értékeit mutatja, ahol az éppen jól teljesítő országok belső inhomogenitása (átlagosan 5,0) közepes, míg az alulteljesítőké erős inhomogenitásnak (átlagosan 7,2) feleltethető meg.

Összefoglalásként megállapítható, hogy az afrikai országokban általában magas a belső, társadalmi inhomogenitás, amely már eddig is, időről időre polgárháborús állapotokhoz vezetett, különösen a Fekete-Afrika néven ismert kontinentális régióban. Akad, ahol a közbiztonság, az élet- és vagyonbiztonság, szinkronban a magas inhomogenitással, igen kedvezőtlen (pl. Zaire, Közép-afrikai Köztársaság, Csád, Szudán, Kenya). Ahol az elmúlt évtizedekben népiirtással párosult polgárháborúk dúltak, ott „mesterségesen” egyszerűsödött a belső etnikai összetétel (pl. Ruanda, Burundi, Eritrea, Szomália). A magas inhomogenitási index időzített etnikai bombát jelent, és csak idő kérdése, hogy a globális fegyverpiac amerikai székhelyű „marketingesei” mikor döntenek a begyűjtés mellett (pl. Nigéria, Kamerun, Tanzánia, Dél-Afrika). De még ott is, ahol az inhomogenitási index közepes vagy alacsony, mint Észak-Afrikában, a külső hatalmak által gerjesztett és kiélezett vallási ellentétek miatt polgárháborús káosszal – különösen ha a terület olajban gazdag (pl. Líbia) – vagy terrorveszéllyel (pl. Egyiptom, Tunézia) lehet számolni. Ráadásul itt a célpontok éppen az európai turizmus által frekventált üdülőhelyek lehetnek.

2. ábra: Dél-Afrika jelentős etnikumainak földrajzi eloszlása

3. táblázat: Az afrikai országok Legatum prosperitási indexének 2016. évi szélső értékei

	Társadalmi-gazdasági prosperitás 2016 (az öt legerősebb ország)	Belső inhomogenitás		Társadalmi-gazdasági prosperitás 2016 (az öt leggyengébb ország)	Belső inhomogenitás
1	Ruanda	7	1	Közép-afrikai Köztársaság	7
2	Szenegál	5	2	Angola	6
3	Marokkó	3	3	Csád	6
4	Burkina Faso / Felső-Volta	4	4	Szudán	9
5	Ghána	6	5	Kongói Dem. Köztársaság / Zaire	9

Decades of Economic Growth Have Failed to Deliver Greater Levels of Prosperity for Many African Countries. Legatum Institute, 1 June 2016.

Mindezek óriási veszélyt jelentenek elsősorban Afrika népeire, másodsorban a világra, azon belül kiemelten Európára, amelynek a médiából áramló jóléti üzenete a jövőben egyre inkább milliósámra csábítja majd a reménytelen helyzetű, a háborúk és a szárazság okozta éhínség által felkavart régiók népességét. Az afrikai civilizációk (pl. az ókori egyiptomi, az ősi etióp, a hatalmas Timbuktu központú mali, a gazdag ghánai vagy a félelmetes zulu¹³) Európa által derékba tört fejlődése a 21. században vesz revansot, amikor a fiatal, növekvő népességű, egymilliárdos fekete kontinens elárasztással fenyegeti a kevesebb mint feleannyi létszámú, öreg, csökkenő népességű Európát – a görög-római, kelta-germán és zsidó-keresztény kulturális örökségével együtt. Mi, magyarok – mint „rendesen” – a lengyelekkel, csehekkel, szlovákokkal és más közép-európai nemzetekkel együtt a kollektív bűnösség elve alapján vagyunk kárvallottjai ennek a folyamatnak, amely elsősorban a francia és az angol, illetve a belga és portugál gyarmati étvágy bójtje.

JEGYZETEK

- ¹ Legatum Prosperity Index. www.worldatlas.com/articles/most-dangerous-countries-in-the-world.html
- ² George Friedman: *Következő évtized. Honnan jöttünk... és hová tartunk.* Pallas Athéné Geopolitikai Alapítvány – New Wave Media Kft., Budapest, 2015, 12. fejezet: Afrika: egy hely, amit jobb elkerülni.
- ³ Ebben akaratlanul is tudományos visszaigazolást nyújtott nekik a wilsoni önrendelkezési elvekben bízó és a teljes ország területét követelő gróf Apponyi Albert, amikor a – gróf Teleki Pál által készített – Magyar Királyság etnikai térképét (a híres vörös térképet) átadta az antant képviselőinek. Így azok a számok szintjén is visszaigazolva látták az általuk már jóval előbb, gyarmatosítói rutinnal meghúzott határok etnikai szempontú „helyességét”, nevezetesen, hogy minden határszakaszon színtiszta magyar nemzeti-ségű lakossággal rendelkező települések sora kerüljön a környező államok fennhatósága alá, sőt az új Románia közepén egy székely régió is megjelenjen. Ez a hosszú távú politikai instabilitás receptje, amit „távol Afrikától” mi, magyarok is megtapasztaltunk.
- ⁴ Napóleonnak tulajdonított mondás: Hagyjuk aludni (ezt az oroszlánt, vagyis Kínát), mert ha felébred, megrázza a világot.
- ⁵ A Világbank, a CIA és az IMF által számított GDP-adatok átlagolásának eredménye azt mutatja, hogy 2014 volt a történelem során az első év, amikor az EU 28 tagországra számított, összesített GDP-értéke 18 437 milliárd dollárral meghaladta az USA összes GDP-jét, ami 17 528 milliárd dollár volt. Bizonyára

véletlen egybeesés, hogy a migránsáradat 2015-ben indult meg Európa felé. Európán belül is a fő desztináció Németország, Franciaország, az Egyesült Királyság és Olaszország, amelyek gazdasági ereje mellett a többi 24 EU-tag összesített GDP-je eltörpül. A német hegemoniáról még annyit, hogy a németek teljesítménye 2014-ben 3875 milliárd dollár volt, ami éppen 1000 milliárddal volt több a második helyezett franciáénál.

- 6 Herfindahl–Hirschman-index: $HHI = \sum (X_i / X_{total})^2$, ahol X az egyes etnikumok részesedése az össznépességből. Az 1 körüli HHI homogén nemzetállamot feltételez, a 0 körüli HHI pedig teljesen heterogén, multi-etnikus területi egységet.
- 7 Bennett-féle index. A földrajzi információs rendszerek egyik kedvelt, egyszerű és könnyen kiszámolható mutatója, mert az egyetlen mérőszámmal nehezen kifejezhető, a gyakorlatban összehasonlíthatatlan mutatók, változók összesített mérésére is alkalmas. A különféle adatforrások együttes figyelembevételével reprezentatív, áttekinthető kép alakítható ki például az egyes területek állapotáról, ezért a regionális tudomány kedvelt módszertani eszköze. Hátránya, hogy eredetileg súlyozatlan átlagokkal számol, így a komplex jelenségek egyes összetevőinek a súlyát is felmérő matematikai-statisztikai módszerek, mint a faktoranalízis, újabban háttérbe szorították. Az index használata manapság akkor indokolható, ha a faktoranalízishez nem érhető el megfelelő részletességű adat. A súlyozási problémát jelen tanulmány azzal igyekszik „ellensúlyozni”, hogy a minősítési szempontból lényegesebb – jelen esetben etnikai – változók száma nagyobb. A Bennett-féle módszer lényege: minden változó esetében meg kell keresni a maximális értéket, és az adatsor többi értékét ennek a százalékában kell szerepeltetni. Az eredményt változónként vagy átlagolni kell, vagy ha területminősítési a feladat, valamilyen értékskálán, térképen lehet ábrázolni.
- 8 GINI-index. Corrado Gini olasz közgazdász vezette be a statisztikai eloszlások egyenlőtlenségeinek a mérésére. Egy területen belül élő emberek (jelesül országok) között a vagyon és a jövedelem eloszlásának a mérésekor 0 és 1 közötti százalékos értéket vehet fel, ahol 0 esetén a vagyon eloszlása a társadalmon belül teljesen egyenletes, 1-es (100%-os) szélsőség esetén az összes vagyon egy kis csoport vagy ember kezében összpontosul. A GINI-index ábrázolásakor a Max Otto Lorenz által kidolgozott módszert, az ún. Lorenz-görbét használják. Ez egy egységoldalú négyzet, ahol a négyzet oldalain a kumulált relatív gyakoriságok, értékösszegek szerepelnek (pl. jövedelem, népesség vagy terület). Ha a felrajzolt görbe egybeesik a négyzet átlójával, az teljesen homogén eloszlást, a koncentráció teljes hiányát mutatja valaminek az eloszlásában (pl. jövedelem), azaz az egységek az értékösszegekből azonos mértékben részesülnek. Az átlótól való távolodás esetén a görbe a területi koncentráció növekedését mutatja: növekedés esetén az átló alá, csökkenés esetén az átló fölé kerül. Ha a négyzet valamelyik oldalával esik egybe a görbe, akkor a vizsgált elemek közül az egyik rendelkezik a mennyiség egészével. A GINI-index ábrázolása során azt látjuk, hogy a Lorenz-görbe milyen mértékben tér el az egyenletes eloszlást jelző átlótól. Lásd pl.: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/57/Lorenz_curve_of_Denmark%2C_Hungary%2C_and_Namibia.png
- 9 Szomáliára a WB/CIA-tól függetlenül egy, a www.wharton.upenn.edu oldalon megjelent egyetemi tanulmány közöl GINI-adatot; míg Egyenlítői-Guineára, Eritreára és Líbiára a szomszédos országok adataiból számított GINI-index szerepel ebben a tanulmányban.
- 10 A tanulmányban az Afrika „kontinentális országai” meghatározás azt jelenti, hogy Madagaszkár kivételével a kisebb, geostatisztikai értelemben az afrikai kontinenshez számított, kis szigetállamok nem szerepelnek a számításokban: az Indiai-óceánon Mauritius (1,2 M lakossal), a Comore-szigetek (0,8 M) és a Seychelles szigetek (0,08 M); az Atlanti-óceánon a Zöld-foki-szigetek (0,4 M), valamint Sao Tomé és Príncipe (0,1 M); a kontinentális Afrika országai közül pedig az ENSZ által el nem ismert, adathiányos Nyugat-Szahara (Marokkó tartománya 0,2 M lakossal) és Szomaliföld (Szomália része, 4 M lakossal) kimaradt.
- 11 Megjegyzendő, hogy Friedman módszere, a geopolitikai, történelmi változások jövőre történő kivetítése nem támasztható alá tudományos vizsgálattal, azaz a nemzetállamok háborúk útján vagy bármi más úton való kialakulására nincs egyetemes „recept”, Afrikában is járható vagy várható fejlődési út. Ez csupán feltételezés, amit a történelmi tapasztalatok Európa mellett Dél-Amerikában, Ázsiában, de akár – ha Amerika indián vagy Ausztrália aboriginal őslakosságának kiirtását háborúnak tekintjük – Észak-Amerikában vagy Ausztráliában is igazolhatnak.

- ¹² A Legatum Prosperity Index olyan társadalmi-gazdasági tényezők alapján minősíti az egyes országokat, mint a vállalkozások szabadsága, az oktatás minősége, a kormányzati hatékonyság, a közegészségügy minősége, a közbiztonság, a társadalmi (tudás-) tőke és a személyes szabadságjogok törvényi garanciája, illetve érvényesülése.
- ¹³ Részletesen lásd Búr Gábor: *Afrikai birodalmak*. Afrika Tanulmányok, 2010/4., 5–19. o., http://afrikatanulmányok.hu/application/essay/942_1.pdf; Búr Gábor: *Nemzeti eszmék és folyamatok Afrikában*. In: *Nemzet és nacionalizmus*. Szerk.: Balogh András, Rostoványi Zsolt, Búr Gábor, Anderle Ádám, Korona Kiadó, Budapest, 2002.